

AINGERU IRIGARAY, GIZARTE ZIBILEAN BARNA

Etxarri-Aranatz, 1999-VI-24

Jose Angel Irigaray

Gizartearen zinezko bizigarritasuna eta kultura sormena askatasunean loratzen dira; bertan, botere zibila eta militar edota erlisionezkoa bereizirik izateaz gain, alderdi politiko eta suerte guztiko erakundeen dogmapean artalde gisa ez diharduen gizartegintza baitezpadakoa da.

Gizarte zibil eta askaturako gizartegintzan barna bizi eta ibili direnetarikoak genuen Aingeru Irigaray; eta bidaide izanikako anitz ere gogaide ziren.

Berezkoa zatekeen jite hori garatzen eta mamitzen zoakiokkeen medikuntza ikasketak egiten hasi zenean; bereziki Bartzelonan eman zituen urteetan (1917-21). Catalunyako hiriburuko giro aitzinatu eta liberalak, sustraitua bezenbat zabalara, zirrara berezia zion eragin, baita beti iraunen zion hatz sakona utzi ere. Arras laketu zen han, eta oso maite zuen katalandarren hiritar giroa. Bertan, aipagarri eta esanguratsua da, gizartearekiko jarrera hori txertatzen bide zitzaien denbora berean, errotik eman zen cuskal literatura ezagutzera, lapurtar klasikoarenganako atxekimendua hastapenetik loratu eta sendotzen zitzaiolarik. Haren gizarte jarrerarekin batera, beraz, literatur isuri eta zaletasunak finkatzen joan ziren. Euskara ardatz zeukan abertzaletasun erroto eta zabalean, herrikoia bezenbat kultoan, ez zatekeen ttipia aitaren eragina (“... *nik ezin dut sinetsi; aberria maite eta euskaraz egin ahalak egiten ez tuena*”, edota “*euskaldun jakintsun eta letradunek euskaraz behar dute...*”, Larrekoren funtsezko zutabeak baitziren). Barcelonan bilduriko lagunaren artean ere jarrera eta literatur zaletasun horiek ereiten joan zen. Justo Garatek berak behin baino gehiagotan aitortzen duen bezala (“...*enaiz aspertzen erraiten zenbat zor dizudan Eusko Jakintzari buruz.*” dio 1920ko hamarkadako gutun batean).

Giro eta jarrera hori sendotzen joanen zaio, bizitza pertsonalean barna bezenbat euskalgintzari zetxekion jardueran. Bizitza pertsonalaz denaz bezenbatean, Bilboko egonaldia aipatu beharra dago. Bartzelonako zenbait lagunaz gain, Viar, Atutxa eta Usandizaga sendakinak, Hernandorena, Belaustegigoitia, Mañeruko Lasterra arte kritikaria eta oraino beste batzuekiko laguntzan trabatzen joan zen. Diman ere denbora labur batez eman zuen osagile gisa. Arratiako ahozkotatasunaren aberastasuna (eta Bizkaikoa oro har) beti idurituko zaio bihotz altxagarria; Zuberokoarekin baterat, profanoa izateaz gain, bizi-gatz eta

piperra duena. Horren gatik, agian, beti ibili zen gisa horrelako testu eta lekukotasunen biltzen.

Parisen eta Freiburgen ere ibili zen espezialitate ikasketen egiten, eta han gizarte jarrera hori sendotu baizik ez bide zitzaien egin lehengo ildotik beretik: bertakoa bezenbat kosmopolita, kultur egarriz eta jakintza maila zabalez hornitua.

Hori dena Iruñean, eta oro har euskalgintzan, gauzatzea ez zen aisa. Indarrean zeuden jarduera eta moldeak makurragoak izan zitezkeen (1936. urteaz geroztikakoak, konparazione), baina ez ziren aipatu hiri eta herrialdetakoak bezalakoak. Hala ere, Iruñeko giroa, bereziki euskal kulturaren ingurukoa, ez zen usu uste ohi den bezain hertsia eta lanputsa; ez horixe. Gizarte zibilaren ildotik jende interesgarri asko zebilen eta ekimen frango garatu zen. A. Campion, Iturralde y Suit, H. Oloriz eta enparauen uzta ez zen nahi beste jori eta gauzatua, baina ez zen ttipia, ez murrizta. Haien Nafarroako "Asociación Euskara" elkartearen ondotik, XX. mendeko 2. eta 3. hamarkadetan "Euskeraren adiskideak" elkarteak jardun zuen Iruñean eta Nafarroa osoan. Bertan, apez euskalzale andanaz gain, artean B. Alegria, B. Fagoaga edota D. Intza, Iruñeko zibil jiteko jende baliosa (agian, zegoen baliosena) bildu eta ibili zen: J. Agerre (preziki, aurten 110 urte betetzen dira Iruñean sortu zela), E. Zubiri "Manezaundi", L. Olivier, P. Roch, Mª Paz Ziganda, J. Larretxe Iruñeko alkatea bera, B. Tirapu sendakina, I. Baleztena eta J. Irujo deputatuak, Aranzaditarrak... Iri-garaitar aita eta semea ere hor ibili ziren. Ez urruti Alexander Tapia-Perurena, irunseme olerkari fin eta isila. Aingeru eta Tapia-Perurena adiskideak ziren, bi zentzuetan: lagunak eta adin-kideak, urte berean sortuak (bidenabar, 1923. urtean Etxarri Aranatz huntan bertan Euskaltzaindiak antolaturiko Euskal Jaian Tapia-Perurenaren "Miren Josune" olerkia sariztatua izan zen. Sortu zeneko mendeurrenean izanki, beraz, bego haren aldeko gure gorazarrea).

Giro hori gerlak zuen erroitik zapuztu, Iruñeko eta Nafarroako euskalgintza sakonki kordokatu, gizartegintza osoa hertsiki lotuz eta okupatuz.

Lehendik ere Donostiara joan ohi bazen ere, Eusko Ikaskuntzako egin-beharrak zirela-ta (arte, J. Urquijo, A. Campión bera, Donostian eta Iruñean, Apraiztarrak, J. Elorza, J. Miguel Sansinenea, A. Labayen eta beste zenbaitekilako harremanetan tratatua baitzen), eta bestela (emazte izanen zena ere han ezagutu zuen), gerla ondoren, urte gutiren buruan bertara joan zen bizitzera, Bidasoako Hondarribian hiruzpalau urte eman ondoren. Han berriz hasiko zen harremanetan gelditzen zen euskaldungoarekin. Euskaltzaindian sartuagoa, J. Urquijorekin berarekin (H. Schuchardten "Primitiae Linguae Vasconum" lanaren espainierazko itzulpena egitera 1942. urteaz geroztik jada animatzen zuen), eta beste zenbait euskaltzain eta euskalarirekin. Diputazioko Artxiboko gunean eta Seminario Julio Urquijo delakoaren inguruan loratzen zoen giroa. "Egan" aldizkaria ere hortik sortu eta abiatu zen.

Nafarroari datzekionez, nahiz gerla aitzineko mailatik urrun egon, euskal kulturaren aldeko giro xumea loratzen hasi zen berriz. Tenore hartan baitezpadakoa zen ofizialdegiaren abegi gizartekoaia M. J. Urmenetak eskaini zuen; gainerat, nahiz erakundearen babesean sortua izan, giroak laster bere zibil izari eta izaera propioa zuen hartu (ikastolen aldeko mugimendua, literaturaren bide berriak, kazetagintza, bertsoari goa...). Gaur eguneko giroa, funtsean, haren kumea da. Nafarroako Artxiboko gunean ere, F. Idoate eta beste zenbaitekin maiz bildu ohi zen. Bidasoako Berara, bestalde, usu hurbiltzen zen, Barojatarrak, Larunbe eta giroa zirela kausa. Orobat, ahal zuelarik, Lapurdira.

Nafarroan oroz gain kezka nagusia Euskararenganako jarrera duintzea eta ondoko gizarte jarduera gauzatzea zen. Erranikakoaz landarat, beste anitz ere antzeko ildotan barna zebiltzalarik, sobera ezagutzerat eman ez zen bidetik ibili zen 70ko hamarkadan J. Caro Baroja (babesa ematen baino ez bazen) eta J. Mª Sanchez Carriónekin baterat. Saioaren helburu orokorra, azken ahalegina bailitzen (eta zendu ziren bientzat hala izan zen), Euskararekiko jarrera ofiziala aldaraztea zen, baita etorkizunerako ildo zenbait finkatzea ere; ingurumen horretan, besteak beste, hezkuntzarako material berri bat apailatzen hastea. Hark egin zuen bere lana, J. Mª Sanchez Carriónek ere egintsurik zuen berea. Baina mediokritate eta sentiberatasunik ezaren isla zen Diputazioan ez zen deus ere erdietsi ahal izan. Gaur egun ere, pairatzen ari garenez, larri dugun auzia da.

Orobat dugu larri hastapenean aipatu gizarte zibilarena, iragan denborak eta burokrazia politikoaren alimaleko emendatzeak areagotu baizik egin ez dutena. Lehen aipatu lagun artean, 20 eta 30. hamarkadetan jada, horretan zeuden. K. Garmendia nafar adiskideak 1925eko gutun batean alderdikoei buruz erraten dionak laburbiltzen du haien sentimendua: *“Yakintza edo cultura sobera aundi eldu zaiote. Oyentzat politicak baizik ez du balio eta bertze gauza guziak astokeriak dira. Penagarria da holako jendea ikustea. Oyekin gure mintzaira eta gure jakintasuna zakurraren ipurdira guanen da”*.

Eta hori, funtsean, ez printzipio moral abstraktoen karietarat edota politika, orokorrean, arbuiatzen zutelakotz, indarrean zegoen abertzalegoaren kultur politika, eta politika kultura, gero eta gehiago eskas eta ikuspegi laburrekoa zitzaielakotz baizik; zenbaitetan, are jasangaitza. Gaur egun ere, mendearen hiru laurdenak iragan direlarik, areagotu den auzia dugu. Bego, beraz, guban, holako gizarte zibilean barna, eta alde, garaikide moldean bizitu ziren haien oroitzapena; orobat gure omena.